כד הקמח — יראה

את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע (דברים ו:ב). ממדת היראה יגיע האדם למעלות השפלות והענוה, ויגיע למעלת החשק בסבתו יתברך זהו ובו תדבק וממעלת החשק יגיע למעלת השבועה שאז יהיה ראוי לישבע בשם יתעלה לא קודם לכן. ענין היראה הוא שיהביל האדם עניני העולם הזה ויהיו בעיניו הבל וריק ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו רמה ותולעה במותו, ושיהיה נמנע אצלו מעבור מצות אדון כל העולם. כי אי אפשר להגיע אל מדת היראה זולתי עם זה, וזו היא הכונה בספר קהלת שרצה להתחיל הבל הבלים ולחתום במדת היראה שאמר (קהלת י״ב:י״ג) סוף דבר הכל נשמע וגו'. למדך בזה כי לא תתכן היראה זולתי אם יהביל ויבזה עניני העולם. וכאשר יחשוב זה יגיע למעלת השפלות והענוה ובכן תהיה עבודתו שלמה וכונתו רצויה לא תתערב בה גובה הלב שישימנו תועבה, וכענין שכתוב (משלי טו) תועבת ה' כל גבה לב. וזהו שאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד:

ומן הידוע כי מלת עבד מחייבת אדון ומלת אדון מחייבת עבד כענין קונה וקנוי שכל אחד מורה על חבירו ומעיד עליו ולא ימצא זה בלא זה, וכן האב מחייב הבן כי אין השם תופס באדם להקרא אב אם אין לו בן וכן הבן מחייב להיות לו אב כי הבן לא הוליד את עצמו, על כן אמר אותו תעבוד כי הוצרך להזהיר את העבד בעבודת האדון יתברך שהזכיר תחלה בראש הכתוב. ואי אפשר לעבד שיעבוד עבודה שלמה לאדון עד שיקבל על עצמו מדות העבדות שהם ההכנעה והשפלות שאם אין בו מדות הללו והוא מתנהג עם אדוניו בדרך גבהות ואדנות אין זה מדת העבד שהעבד חייב בה לפני מלך אפילו במלך ב"ו ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. ואחר כך אומר ובו תדבק כי מתוך הענוה והשפלות יגיע אדם למעלת הדבקות שהוא עליו ותהיה מחשבתו טהורה. והזריזות מביאו לידי נקיות שיהיה גופו טהור ולא יארע בו דבר טומאה. והנקיות מביאו לידי פרישות שיהיה פרוש ממחשבה רעה ומיצר הרע. והפרישות מביאו לידי טהרה כי אז יהיה טהור טהרת המחשבה. והטהרה מביאו לידי קדושה שיפרוש ממאכלים אסורים, ואצ"ל מן האסורים אלא אף מן המותרין שכל הגודר עצמו בזה ופורש מהם זולתי במוכרח ובכדי חיותו הוא הנקרא קדוש וכמו שאמר קדש עצמך במותר לך, וגדר זה של קדושה מביאו לידי יראת חטא כי יעלה מגדר האכילה לגדר הדבור שיהיה גדור בכל דבריו שלא ידבר רע כענין שנאמר (משלי י״ד:ט״ז) חכם ירא וסר מרע. ויראת חטא מביאו לידי ענוה כי אין צריך לומר שהוא לא ידבר רע כלל כי אף אם ידברו אחרים עליו רע לא יענה להם וזה יקרא עניו מי ששומע עלבונו ושותק. כענין שנאמר במשה (במדבר י״ב:ג') והאיש משה ענו מאד ששומע עלבונו ושתק. ענוה מביאו לידי חסידות, כי מתוך שיהיה עלוב לשמוע עלבונו ולשתוק עליו כן ירצה להיותו עלוב אם יהיה לו עסק עם שום אדם שיניח לו משלו ויכנס לו לפנים משורת הדין. וזה הוא מדת חסידות מי שהוא עושה לפנים משורת הדין. חסידות מביאו לידי רוח הקדש כי חמשה ראשונות הם שכליות לטהרת המחשבה. והארבעה והן קדושה יראת חטא ענוה וחסידות הן גופניות לתיקון המעשים, ואחרי טהרתו המחשבה ובתקון המעשה אז הוא ראוי אל המעלה העשירית שתשרה עליו רוח הקדש. ומה שהיה דוד מתפלל על לב טהור לפי שעם הלב הטהור ימצא האדם חן בעיני אלהים ואדם והוא מובטח בעצמו שלא יחטא לעולם, ומפני שהאדם עלול אצל החטא מצד יצר הרע שבו ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לכך שאל דוד זאת לפי שאין הכל זוכין למעלת הלב הטהור וכן הזכיר שלמה בנו (משלי כ:ט) מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי כלומר מי הוא זה שיכול לומר לבי טהור וזך, אותו שיכול לומר טהרתי מחטאתי כי א"א שיהיה לבו זך עד שיהיה טהור מן החטא, וכן הזכיר עוד (שם כב) אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך, ענין הכתוב כי האוהב אשר לבו טהור אצל מי שאוהב אותו הלא ימצא חן בכל מה שידבר והוא ראוי שיהיה חבירו של מלך כי יעמידני שליט בבית ויפקידהו על בית נכאתו, והנה הכתוב יבאר במלכי הארץ וירמוז במלך העליון יתברך כי הצדיק שהוא אוהב את השם יתברך והוא טהר לב במחשבתו וכל ענייניו חן שכתיו כלומר ימצא חן בעיני השי"ת ותהיה תפלתו מקובלת והוא כאלו נעשה שותף להקב"ה, ובא לומר כי אם מלכי הארץ מגדלין ומנשאין את האדם על מדת טהרת הלב אף כי יגדל וינשא אותו השי"ת עליה ויקבע לו שכר כענין שכתוב (ישעיהו מ:י) הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, וצריך להתבונן כי מלת טהרת המחשבה היא מפני שהמחשבה היא מצד הנפש השכלית שעליו אמר הכתוב (תהילים צ״א:י״ד) כי בי חשק ואפלטהו כי כל חושק מחשבתו דבקה בחשוק לא תפרד ממנו רגע ואחר שאמר ובו תדבק כלומר שתדביק מחשבתך בו בהשגתך וידיעתו אמר ובשמו תשבע אין זה מצות עשה כלל אבל יאמר תהיה ראוי לכך אם תצטרך להשבע לקדש את השם יתברך ותבא למדרגת הצדיקים והנביאים שאחר שהגיעו אל המדות האלה היו נשבעים בשם יתברך לפי צורך השעה לקדש את שמו כענין אליהו שאמר (מלכים א י״ח:ט״ו) חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו וגו' וכן חוני המעגל (תענית דף יט) שדרשו ז"ל עג עוגה ועמד בתוכה וכדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר (חבקוק ב:א') על משמרתי אעמודה וכו' ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך, אלו וכיוצא בהן הגיעו למעלה זו שאמר הכתוב ובשמו תשבע כלומר כי קודם שיהיו בך כל המעלות האלה אין ראוי לך להשבע בשמו. ותמצא בכתוב הזה עשר תיבות ובא ללמדך שכל המקיים כתוב זה כאלו קיים עשרת הדברות ויזכה לחיי העולם הבא שנברא ביו"ד:

נצטוינו במדת היראה ליראה את השם הנכבד והנורא לבדו ושלא נירא מבשר ודם. וכן הזהירה תורה (דברים כ:א') וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם. שכל זמן שהאדם ירא מזרוע ב"ו אין יראתו בהקב"ה שלמה כי מן הראוי הוא שישים האדם כל יראתו בהקב"ה בלבד וכאשר הוא נותן חלק ממנה לב"ו הנה הוא חסר במדת היראה להקב"ה ומקצר בחק עבודתו, וכן תצוה התורה (שם) מי האיש הירא ורך הלבב שישוב מן המלחמה, והענין כי נצחון ישראל בכל מלחמותם אינו אלא על פי הזכות וזה אין זכותו שלם כי לא הגיע אל מדרגת היראה בשלימותה. ועל זה הזהיר ישעיה ואמר (ישעיהו נ״א:י״ב) מי את ותיראי מאנוש ימות (שם) ותשכח ה' עושך, ביאר כי הנותן חלק מיראתו לב"ו כאלו שוכח את השי"ת. ולכך הביא ראיה מכמה פעמים שהיה מפחד בבאו עד שערי מות ובעת שנתייאש מן ההצלה באותו עת הצילו הקב"ה

מאויבו המציק לו זהו שאמר (שם) ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק, כלו' איבדו מן העולם עד שהוצרכת לומר עליו איו, ועל זה אמר אחריו (שם) ואנכי ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו כלומר יש בי כח להעיר חמת הים גם להשקיט חמתו כי אני אדון צבאות כולן העליונים והתחתונים וכל שכן שיש בידי כח להשקיט חמת המציק:

אע"פ שדרך התורה שלא לירא מב"ו הלא אנו מוזהרים לירא מן המלך ומהצבור ומתלמידי חכמים, מן המלך הוא שכתוב (דברים יז) שום תשים עליך ודרשו רז"ל שתהא אימתו עליך. והטעם בזה לפי שהמלך קיום הארץ כענין שכתוב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ. ואמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ג) אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. והיראה מן המלך הוא בכלל יראת השם כי הוא יתברך צוה בכך, ומצינו שהוקשה יראת המלך ליראת המקום הוא שאמר שלמה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך, כשם שתצטרך ליראה את השם יתברך אע"פ שאין אתה רואהו ועם זה תפרוש מן העבירה כן תצטרך שתתירא מן המלך המולך בארץ ותשים צורתו נכח פניך אע"פ שאי אתה רואהו ובזה תנצל שחיוב מיתה למלכות, או יאמר ירא את ה' בני ומלך. והזהיר תחלה על יראת השי"ת ואחריו על יראת המלך, והזהיר שלא יתחבר עם המשנים את הדבר שהם יראים ממלך בשר ודם תחלה ועושין יראתו עיקר ויראת השם יתברך טפל לה. ומלת שונים מן (איכה ד) ישנא הכתם הטוב. או יאמר עם שונים עם השונים באולתם בדבר שבו חיוב משפט מות אל תתערב עמהם פן תלמד ממעשיהם כן אותם השונים בדבר זה לא יראו אלהים ומלך. ומלת שונים מן (שמואל א כו) ולא אשנה לו. מן הצבור שדרז"ל (סוטה פ"ז דף מ) לעולם תהא אימת הצבור עליך שהרי כהנים נושאים כפם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש. וזה תימה שיהיו מהפכין אחוריהם לקדש אבל זה ביאור הענין כי הכהן בשעה שנושא את כפיו השכינה שורה על ידיו. וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (שיר השירים ב) משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. וכיון שכן שהשכינה שורה בין שתי ידיו כבין שני הכרובים אין לחוש אם אחוריהם כלפי הקדש כי אין קדושת הקדש לפני ולפנים כי אם מקדושת השכינה. ומה שכתוב (ישעיה א) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם שהוא בשעת הכעס מוכיח זה, וממנו אתה למד כי בעת הרצון בשעה שפורשין כפיהם הוא יתברך כנגד עיניהם ושכינה שורה על ידיהם. מתלמידי חכמים הוא שהוכיחו רז"ל מן הכתוב הזה (דברים י) ודרשו ז"ל (ב"ק דף מא ב) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים לפי שיראת ת"ח היא היא יראת שמים ממש כי מי שהוא זהיר ביראת החכמים הלא הוא ירא את השי"ת באמת שלא הביאו לידי מדה זו ליראה מן החכמים אלא שלימות מדת היראה שיש לו מהקב"ה, לפי שידוע כי החכמים שלוחי השם יתברך בארץ והם מורי התורה ואין מורה בדרך המצות זולתם ולכך כל הירא אותם את האלהים הוא ירא, וידוע כי מכלל היראה מתלמידי חכמים ומן הגדר שלה שלא ידבר בפניהם בלתי אם נטל רשות מהם שכן מצינו בדוד המלך שכל זמן שהיה עירא היאירי רבו קיים היה מונע עצמו מלדרוש ברבים בפניו, שכן אמרו בשיר השירים רבה, כתוב אחד אומר (תהלים קיט) בלבי צפנתי אמרתך. וכתוב אחד אומר (שם) בשפתי ספרתי. כיצד יתקיימו שני כתובים הללו אלא כל זמן שהיה עירא היאירי רבו של דוד קיים בלבי צפנתי אמרתך כיון שנסתלק בשפתי ספרתי:

גדול כח היראה שכל מי שיש בו חכמה ואין בו יראה הוא נזק שאין לו רפואה לפי שהחכמה מאוסה וזהו שאמר הנביא (ירמיהו ח:ט) בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם, וכשיש בו עם החכמה יראה הנה החכמה ההיא רפואה בלא נזק, ולכך נמשלה התורה לאש שנאמר (שם כד) הלא כה דברי כאש נאם ה'. לפי שהאש הוא דבר כולל הרפואה והנזק הנזק כשהיא שורפת והרפואה שהאדם תתחמם מן האור שלה, וכן אמר הכתוב (תהילים י"ט:ט) מצות ה' ברה מאירת עינים. וכתיב (שם קיט) נר לרגלי דבריך. כל מי שיש בו חכמה ואין בו יראה משלו רז"ל משל למה הדבר דומה לאדם שאמר לשלוחו העלה לי חיטים בעליה הלך והעלם לו אמר לו ערבת בהן קב חומטון אמר לו לאו אמר לו מוטב שלא העלתם לפי שהחומטון מקיים את התבואה:

ובמדרש תהלים (שם יט) תורת ה' תמימה אימתי היא תמימה בשעה שיוצאה מפי תמים. עדות ה' נאמנה אימתי היא נאמנה בשעה שיוצאה מפי נאמן. (שבת דף לא) ודרז"ל אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (ישעיהו ל"ג:ו) והיה אמונת עתך חסן ישועות חכמה ודעת יראת ה' היא אוצרו. אמונה זה סדר זרעים. עתך זה סדר מועד. חוסן זה סדר נשים. ישועות זה סדר נזיקין. חכמה זה סדר קדשים. ודעת זה סדר טהרות. ואפי' הכי יראת ה' היא אוצרו. ובסוף פ' בא לו (יומא דף עב ב) מאי דכתיב (משלי יו) למה זה מחיר ביד כסיל. אוי לו לתלמיד חכם שעוסק בתורה ואין בו יראת שמים, אמר רבי ינאי חבל על דלית ליה ביתא ותרעא לביתיה קא עביד, אמר להו רבא במטותא מינייכו לא תרתו תרתי גיהנם:

מדת היראה נחלקת לשני חלקים. האחת יראת הגמול והעונש בעולם הזה ובעוה"ב. והיא מדרגה עליונה מאד. הב' שתקבל הנפש ענין רוממות השי"ת ועזוזו ונפלאותיו והזכרון והידיעה הזאת שיהיו נשמרים וקבועים בנפש ומצויים בה בכל עת והנפש מקבלת מזה מורא גדול ובושה וצניעות ויהיה דבר נמנע לנפש לעבור מצות פי ה' ויבוש מלפניו. ושני חלקים אלו שהם עיקרים גדולים בענין העבודה נזכרים בפסוק אחד והוא שכתוב (איוב ל"א:כ"ג) כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא אוכל. כי פחד אלי איד אל זהו יראת הגמול והעונש בעוה"ז ובעוה"ב ומשאתו לא אוכל זה קבלת הנפש רוממותו יתברך ושאתו ומעלתו בכל עת ובכל רגע. ומפני שמדת היראה יסוד התורה כולה לכך מצינו במעמד הקדוש בהר סיני כי מראה הקולות והלפידים ושמיעת קול השופר וכל שאר הנפלאות הגדולות והנוראות שהיו נגלים שם לחוש העין הכל היה כדי שיתלבשו הלבבות חרדה ופחד ושיהיו חזקים וזריזים במדת היראה, והוא שאמר להם משה ע"ה (שמות כ:י"ז) כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים. אמר להם זה בחתימת דבריו. וכן שלמה ע"ה חייבה חכמתו שיחתום ספרו הוא ספר קהלת במדת היראה לפי שהיא שורש לכל המצות כולן, והוא שאמר (קהלת י"ב:י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם: